

ДЕНИС ЗУБРИЦЬКИЙ

Постаті Дениса Івановича Зубрицького (1777 - 1862) належить чільне місце як в українському історіографічному процесі, так і в українському національному русі Галичини. В працях про нього усталилась думка, насамперед як про визначного історика ХІХ ст., фундатора систематичного вивчення української історії в Галичині, першого в українській історіографії дослідника зарубіжної історії. Водночас є всі підстави вважати Д.Зубрицького ідейним натхненником старорусинсько-русофільської (“москвофільської”) течії українського національного руху в Галичині.

Денис Зубрицький належав до давньої шляхетської родини гербу Вен ява, що походить із села Зубриці Сяноцького повіту. Однак сам історик народився в 1777 р. у селі Батячичах Жовківської округи, де його батько був посесором. Після домашньої початкової освіти Д.Зубрицький 1790 р. поступив до Львівської гімназії, під час навчання у якій він вперше долучився до упорядкування Львівського міського архіву. Після закінчення з відзнакою гімназії у 1795 він працював дрібним урядовцем у Березівському магістраті Сяноцького повіту. У 1809 р. Д.Зубрицький обраний секретарем Перемишльського повітового управління, що було створене військами Великого герцогства Варшавського. Користуючи нагодою присутності російських військ у Галичині, він вивчив російську мову, що дало йому змогу посісти згодом ряд адміністративних та судових посад. Через сімейні обставини (хвороба дружини) у 1820-х роках родина Зубрицьких переїхала до Львова.

Не здобувши вищої освіти, Д.Зубрицький упродовж цілого життя займався самостійно, що дало йому змогу досягнути чималих успіхів у юриспруденції, агрономії, економіці, мовознавстві, етнографії та інших галузях знань. Переломною подією у становленні Д.Зубрицького як вченого став його вступ у члени Львівського Ставропігійського інституту в 1829 р. Історик одразу досяг високого авторитету у цій єдиній на той час світській інституції галицьких русинів. З цього часу й до кінця життя він залишався не просто найяскравішою постаттю, а й навіть символом, своєрідною “візитною карткою” Львівської Ставропігії. З цією установою пов’язана майже вся науково-дослідницька та видавнича діяльність вченого. У 1831-1833, 1837-1840 роках Д.Зубрицький

обіймав посаду префекта Ставропігійської друкарні, у 1831-1833, 1840-1847 роках він був керівником Ставропійського архіву і бібліотеки. Окрім цього історик ще займав посаду провізора (наставника) школи при цій інституції.

Вчений зумів суттєво реорганізувати видавничу діяльність Ставропігії, адже під його керівництвом друкарня почала видавати літературу не лише релігійного, а й світського, в тому числі і наукового змісту. Визнаючи заслуги Д.Зубрицького, діячі Ставропігії у 1833, 1835 та 1838 роках обирали його на високу посаду віце-сеньора Ставропігійського інституту, однак він щоразу відмовлявся на користь посад, що давали змогу зосередитись на науково-дослідницькій діяльності. У Ставропігійському інституті Д.Зубрицький видав більшу частину свого наукового доробку. В інших інституціях Галичини історик діяльної участі не брав, проте він мав членство у декількох авторитетних іноземних установах: Петербурзькій археографічній комісії (член-кореспондент з 1842 р), Київській тимчасовій комісії для розбору давніх актів (почесний член з 1844 р.), Товаристві історії і старожитностей російських (почесний член з 1846 р.), Російській академії наук (член-кореспондент з 1855 р.). Д.Зубрицький підтримував широкі наукові зв'язки із вченими Галичини, слов'янських народів Австрійської імперії та Росії. Серед них варто назвати М.Погодіна, О.Бодяньського, М.Максимовича, В.Ганку, П.Шафарика, В.Копітара.

Впорядковуючи архів Ставропігійського інституту, Д.Зубрицький ознайомився і опрацював документи Львівського братства за 1586-1788 роки, що визначило головний напрям його подальших наукових зацікавлень.

Упродовж 1838-1839 років історик впорядкував також архів Львівського магістрату. Д.Зубрицький уникав активної участі у політичному житті краю, хоча у 1848 році він все-таки став співзасновником першої політичної організації галицьких русинів - Головної Руської Ради.

В цей час його було висунуто на посаду редактора літературно-наукового журналу "Галицька Пчола", однак революційні події зробили цей видавничий проект неактуальним. Денис Зубрицький упродовж свого життя пройшов складний шлях ідейно-світоглядних та національно-політичних трансформацій. Визначальний вплив на цей процес мали соціальне походження, суспільно-політичне середовище та інтелектуальна атмосфера, що оточували історика. Шляхетське походження сформувало у вченого своєрідний елітарно-аристократичний консервативний світогляд. Він передбачав уявлення про аристократію як рушія історичного й культурно-

цивілізаційного процесу, негачію нижчих соціальних верств, особливо селян, зверхньо-скептичне ставлення до простонародної мови, культури, побуту тощо. Згодом на світогляді історика певною мірою позначились нові – просвітницькі та романтичні віяння, проте їхню вагу не варто перебільшувати. До кінця життя Д. Зубрицький залишався переконаним консерватором. Значний вплив на формування світогляду вченого мали доктрини слов'янофільства та панславізму, що виразно простежуємо у його науковій методології й історичних поглядах. Аристократичне походження початково визначило і національно-політичну орієнтацію вченого. Він належав до тієї нечисленної русинської шляхетської верстви, яка на кінець XVIII - початок XIX століть майже цілком підпала під полоназіційний вплив. Її представники хоч і пригадували своє русинське походження, однак своє майбутнє цілком пов'язували із польською нацією та польським національно-політичним рухом. Вони ідентифікували себе формулою “gente Rutheni, natione Poloni” (русини за походженням, поляки за національністю). Як слушно зазначив М. Тершаковець саме соціальне походження Д.Зубрицького “робило його поляком, і це тому, що економічні інтереси, ідентичні з інтересами дідичів-поляків, штовхали його в польський національний табір...”. Участь історика у польському русі дала йому змогу посісти у 1809 р. посаду секретаря Перемишльського повітового управління. На цьому етапі більшість своїх праць вчений писав і публікував польською мовою. Яскравим свідченням його полонифільства у цей період може слугувати перша велика праця “Хроніка французької революції”, у якій він схвально відгукнувся про створення під егідою Наполеона Великого герцогства Варшавського.

Тогочасні романтичні віяння зумовили у Д.Зубрицького інтерес до українського народного фольклору, що проявлялося у вивченні та публікації ним у 1821-1822 роках цілого ряду українських народних пісень, а також у спробах писати власні вірші українською мовою. Ще більше зацікавлення русинами та їхнім історичним минулим проявилось у Д.Зубрицького після вступу у члени Ставропійського інституту, в ході знайомства із історичними документами під час упорядкування архівів. На думку деяких дослідників (М. Возняк, Я. Ісаєвич, І. Орлевич), вагому роль у “наверненні” Д.Зубрицького до руської національної ідентичності та посиленні інтересу до історичних студій відіграє його знайомство із істориком церкви М. Гарасевичем. “Відродження” Д.Зубрицьким своєї руської ідентичності автоматично означало для нього розрив із польським рухом та його концепцією “історичної

Польщі” (у кордонах до 1772 року). Для нього, як і для більшості тогочасних галицько-русинських діячів, котрі не оминули етапу полонофільства, національне самоусвідомлення означало насамперед відмежування від польщизни. Так, під час польського повстання 1830 р. у Російській імперії вчений обурювався претензіями повстанців на українські землі.

Втім, нова руська національна ідентичність Д.Зубрицького ще не набрала чіткої та завершеної форми. В цей час він приймав негативну дефініцію русинства - заперечення полонізму. Йому ще належало визначитись із окресленням північних та східних меж своєї уявної батьківщини (Русі) та її історичної ретроспективи. У 1830-х роках він, очевидно, схилився до думки, що русини (українці) є окремим народом з власним історичним минулим. Аналіз його історичних праць з цього періоду завдань, ще руську історію вчений мислив як історичний процес насамперед на південно-руських землях (тобто сучасних українських). Опосередковано про це свідчать і спогади, що в цей час історик “починав говорити про велику українську державу, окрему чи в союзі з Росією”.

Тому можна погодитись із твердженням І.Орлевич про те, що після розриву із полонофільством й національно-світоглядній еволюції Д. Зубрицького наступив етап українофільства. Однак ця формула ідентичності виявилась ще досить нечіткою, вона ще не мала належного наукового підґрунтя, що уможливило подальшу національно-світоглядну трансформацією вченого. Оскільки для діячів русинського національного руху I-ої половини ХІХ ст. першорядним завданням було відмежування від польських національно-історичних та політичних концепцій, то чітке окреслення північно-східного ареалу свого етнонаціонального простору не було в цей час актуальним. Д.Зубрицький, як і більшість тогочасних галицьких вчених, досліджуючи головним чином регіональну (галицьку) історію, не надто переймався в цей час проблемою висування її в ширший - “малоруський” чи “общеруський” контекст. Цілий ряд причин змусив історика на рубежі 1830-х - 1840-х років шукати нову - русофільську - формулу національної ідентичності.

Далеко не однозначним постає питання про наукових послідовників, учнів і школу Д.Зубрицького.

Як відомо, сам історик вважав себе “отаманом Погодінської колонії” у Галичині, до якої він зараховував прихильників концепції про общеруську народність. Серед тогочасних та пізніших стосунків цю концепцію під впливом Д.Зубрицького стали поділяти Я.Головацький, Б. Дідицький, А.Петрушевич, М. Малиновський, І. Шараневич та інші, незважаючи на те, що на середину ХІХ сто-

ліття більшість із них ще подіяли думку про “окремий 15-мільйонний русинський народ”. Маємо всі підстави вважати, що основоположна теза русофільській національно-історичній концепції - про єдину общеруську народність - належить саме Д.Зубрицькому. В цьому сенсі більшість істориків - русофілів II-ої половини XIX століття можна вважати його учнями та послідовниками. Водночас слід зазначити, що русофільське наукове середовище досить помітно відрізнялася ідейно-світоглядними переконаннями його окремих представників, а також теоретико-методологічною спрямованістю й науковим рівнем історичних праць. Так, наприклад, ніхто із вчених не маргіналізував роль народних мас в історичному процесі в такій мірі, як це маємо у Д.Зубрицького; у дослідницьких працях русофілів важко знайти настільки однозначне ототожнення держави із правлячою династією, що також прочитаємо у поглядах Д.Зубрицького.

Тематичне спрямування, хронологічні й територіальні рамки праць Д.Зубрицького і його наступників далеко не завжди збігалися, так й рівень особистої співпраці між ними та Д.Зубрицьким був не однаковим. Серед інших істориків - русофілів Д.Зубрицький був найбільш послідовним прихильником вживання російської (“великоруської” літературної мови (якою він намагався писати у 1800-1850-х роках), в той час як язичіє інших русофілів хаотично й безсистемно поєднувало, крім власне російської, елементи староруської, польської мови й галицького діалекту. Тому старорусинське-русофільську течію галицької історіографії важко назвати науковою школою Д.Зубрицького, адже школа в історіографії, згідно із загальноприйнятою думкою - це колектив дослідників, об'єднаних спільною проблематикою, єдиними методологічними принципами, які гуртуються навколо певної інституції. З більшою впевненістю маємо підстави твердити, що Д.Зубрицький був фундатором русофільської течії, ніж школи в галицькій історіографії.

Русофільство як суспільно-світоглядний феномен стало у другій половині XIX ст. найбільш вагомим чинником у розвитку галицької історичної думки та й національного руху в цілому. Його в українській науці здебільшого називають москвофільством, а інколи - старорусинством. Навіть у сучасних наукових працях можна спостерегти стереотипні міркування про русофільство як явище наскрізь реакційне, про його репрезентантів як національних ретроградів та зрадників свого народу. Виходячи із аналізу історіографічних джерел, ми поділяємо точку зору науковців (О. Аркуша, О. Киричук, М. Мудрий), які вважають русофільство органічною частиною національного руху галицьких русинів, законо-

мірним перехідним етапом у становленні його ідейно-світоглядних засад. Названі вище дослідники переконливо довели, що “общеруська” ідентичність, пропагована прихильниками русофільства, не ототожнювалася ними із власне російською (великоруською). Під поняттям руський, “общеруський” галицькі русофіли розуміли увесь східнослов’янський панрусський простір і при цьому усвідомлювали етнокультурну, мовну та історичну самотність окремих його регіонів. Таких на всеруському просторі вони виділяли два – малоруський (південноруський) та великоруський (північноруський), а в окремих випадках вказували ще третій – білоруський. Галицькі русофіли ідентифікували себе з малоросами, а не великоросами, а свій край – Галичину – вважали частиною саме Малої (Південної) Русі. Отже, “малоруськість” для них, як і “великоруськість”, була формою регіональної ідентичності, а “общерусизм” – загальнонаціональної свідомості. Русофіли усвідомлювали деякі мовно-культурні відмінності між малоросами і великоросами, однак не надавали їм істотного значення. У працях галицьких русофілів знаходимо чимало прикладів, коли вони відверто заперечували свою тотожність із Великою (Північною) Руссю, Росією чи Московщиною. За нашими спостереженнями, для русофілів характерна своєрідна ієрархія ідентичностей, у якій легко виділити декілька рівнів самоідентифікації: регіональний (“галицько-руський”, “австро-руський”); мегарегіональний (“південноруський”, “малоруський”); загальнонаціональний (“общеруський”, “руський світ”); цивілізаційний (“всеслов’янський”, “слов’янський світ”). У своїй діяльності (у тому числі і науково-історичній) русофіли акцентували увагу на тому чи іншому рівневі ідентичності у залежності від тактичної ситуації.

Москвофіли ж, згідно із загальноприйнятою в українській історіографії думкою, ототожнювали галичан із власне росіянами (великоросами); вони усвідомлювали, але ігнорували мовно-етнічну окремішність перших від других. Тому, на думку О. Аркуші та М. Мудрого, русофільство варто відокремлювати від москвофільства, оскільки для першого характерна панруська (“общеруська”), а для останнього – великоруська (власне російська) національна ідентичність.

У працях деяких дослідників та публіцистів вживався термін старорусинство – як синонім русофільства. Повне їх ототожнення не є, на нашу думку, оправданим. Основу старорусинства як світоглядної системи становили уявлення про традиційний, розмірений ритм життя й культурно-історична орієнтація на давньоруську спадщину. Можна сказати, що старорусинство поставало законсер-

вованою, спізнілою у часі формою середньовічно-барокового світосприйняття. Для старорусинів характерні нерозуміння та повна ізоляція від модернізаційних процесів й усіх новочасних реалій. Національна самоідентифікація старорусинів була архаїчною та вкрай невиразною. Як зазначив О. Середа, старорусинські діячі різко відмежовувались від польських націотворчих концепцій. Натомість чіткої відповіді на запитання, де ж проходить північний і східний кордони їхньої уявної батьківщини, вони не давали. Старорусинський світогляд був, як на нашу думку, радше сукупністю суспільно-політичних, соціальних, культурних та духовно-етичних уявлень і переконань, ніж формою національної самоідентифікації. У другій половині ХІХ ст. переважна більшість діячів із старорусинським світоглядом прийняла панруську ідентичність. Звідси про них ми можемо говорити як про русофілів.

Застосовувати назву москвофіли для означення Д.Зубрицького на наш погляд, не варто, адже національну свідомість та спосіб бачення національної історії її представниками ми не можемо характеризувати як москвофільські.

Серед головних ознак цієї наукової течії виділяємо такі: панруська як загальнонаціональна і малоруська, південноруська, австро-руська, галицько-руська як регіональні форми ідентичності; означення власної національної історії як “общеруської”; рецепція свого національного минулого як історичного процесу на всіх східнослов'янських землях включно із Московською державою; ототожнення етнонаціонального (руськість) та релігійно-конфесійного (православ'я) чинників історичного процесу; погляди на давньоруську добу як на мірило вартості всіх інших історичних періодів та епох, а на Київську Русь – як на своєрідний еталон, форму ідеальної державності та суспільства. Історики-русофіли відрізнялися від своїх ідейних опонентів (народовців) провіденціалістським тлумаченням історії. Керуючись своїми псевдоаристократичними переконаннями, русофіли вважали суб'єктом історичного процесу не народ в цілому, а лише його вищі, аристократичні класи та суспільні групи. В їх науковому світобаченні домінував погляд на історію як на діяння видатних осіб. У викладах політичної та соціальної історії доволі помітним є пріоритет першої. Належну увагу русофіли приділяли церковно-релігійній історії, висвітлюючи її переважно з тенденційних антикатолицьких та антиуніатських позицій. Церковно-конфесійне протистояння вони мислили як невід'ємну складову національно-політичної боротьби.

Ключовим поняттям у працях Д.Зубрицького виступає так званий руський світ (“русский мир”), яким охоплено увесь панрусь-

кий, східнослов'янсько-православний простір. У нього він вкладав не лише державно-політичний (Київська Русь та її наступники) чи етнонаціональний зміст. Руський світ був для русофілів передовсім цивілізаційним, духовно-культурним простором, із яким вони себе повністю ототожнювали. Поняття-терміни руський світ та Русь, що є у їхніх працях абсолютними синонімами, здебільшого не мають якогось конкретного, чітко означеного наповнення (етнонаціонального, державно-політичного, культурно-духовного), а виступають з абстрактним чи напівмістичним значенням (як, наприклад, часто вживане “свята Русь”).

Через низький рівень розвитку у той час наукових знань та освіти Д.Зубрицький, як і всі русофільські інтелектуали, були недостатньо зорієнтовані в геополітичних, історичних, географічних, етнокультурних реаліях, що особливо проявилось у інтерпретаціях історії північно-східних регіонів руського світу. Завершене, чітко окреслене й науково обґрунтоване бачення руської ідентичності Д.Зубрицькому так і не вдалося виробити. У своїх твердженнях про всеруську етнонаціональну єдність Д.Зубрицький опирався більшою мірою на інтуїтивні здогадки, абстрактні умовиводи та власну фантазію, ніж на наукові аргументації.

У питанні про геополітично-цивілізаційні орієнтири вчений стояв на однозначно антизахідницьких позиціях. Європейський Захід (“римсько-католицький світ”) поставав у його світоглядних уявленнях уособленням агресивно-ворожого до слов'янського світу середовища, цивілізацією-антагоністом стосовно нього. Тому будь-які форми західноєвропейського (особливо германського) впливу на історію слов'ян Д.Зубрицький став розцінювати як вияв європейсько-католицького експансіонізму на Слов'янщину. Водночас аналіз науково-монографічних праць і публіцистичних виступів вченого не дає нам підстав вважати його орієнталістами в сенсі світоглядно-цивілізаційної орієнтації. Уявлення Д.Зубрицького про Схід були досить неоднозначними та непослідовними – все, що виходило за рамки так званого “слов'яно-руського світу”, він розцінював як “дику азіатчину”, агресивно-вороже налаштовану до “руського світу”, й таку, що прагне захопити та поглинути його. Легко спостерегти, що для історика характерне однаково упереджене ставлення як до європейського Заходу, так і до неслов'янського азіатського Сходу. Панславістські та слов'янофільські переконання у Д.Зубрицького набули специфічної форми – панрусизму, котра значно зближувала русофілів із російським панславізмом і деякою мірою протиставляла їх австрославістам. Важливо наголосити, що Д.Зубрицький акцентував увагу не на всеслов'ян-

ській, а саме на східнослов'янській – всеруській – єдності.

Історичний чинник відігравав помітну роль в ідейних переконаннях Д.Зубрицького. Історична легітимність, опертя на тяглість історичної традиції у рецепції будь-якого суспільно-політичного чи духовно-культурного явища – це характерні риси його старорусинсько-русофільського світогляду. Такі атрибути “старої Русі”, як східний церковний обряд, церковнослов'янська мова, етимологічний правопис, символізували для історика генетичний зв'язок із середньовічною минувиною. Не приймаючи модернізаційних процесів, він всіляко прагнули зберегти середньовічні “староруські” релігійні, культурні, суспільно-політичні традиції, щоб захистити себе ними від тенденцій нового часу. Традиціоналістський світогляд старорусинів був своєрідною відповіддю на виклик модерної доби. За висловлюванням О. Киричук, русофільська ідеологія була спрямована на консервацію оберненого в минуле староруського архетипу. Для русофілів “історичність” виступала мірилом вартості та критерієм оцінки всіх суспільних явищ.

Вихідне положення пізніх історичних праць Д.Зубрицького було однозначним: історичне минуле галицького краю є інтегральною складовою “всеобщей русской истории”. Під останньою він розумів історичний процес на всіх руських (тобто східнослов'янських) землях. І хоч більшість його праць тематико-проблемно не виходили за рамки регіональної історії (“частной галицкой истории”), вчений все-таки відмовляв їй у праві вважатися самодостатнім предметом дослідження й самостійною науковою дисципліною. Д. Зубрицький неодноразово акцентував на тому, що історію галицького краю не можна зрозуміти поза “общеруським” контекстом: “Відділити історію галицьку від історії інших руських володінь є неможливо, що замах цього роду був би смішним, а вимога безглуздою”. Подібними тезами і положеннями Д. Зубрицький засадничо окреслив русофільську історичну концепцію. Від них відштовхувались і наступні науковці-русофіли в подальших спробах формування власної концепції національної історії.

В інтерпретаціях деяких науковців зустрічаємо твердження, що Д. Зубрицький вважав галичан відгалуженням російського народу, а їхнє історичне минуле трактував невід'ємною частиною російської історії. Звідси робився однозначний висновок: Д. Зубрицький - історик, москофіл. Аналітичне прочитання його праць приводить до застережливих міркувань, що “общеруську” ідентичність Д. Зубрицького не можна ототожнювати із російськістю у сучасному розумінні. Цей вчений ще не мислив категоріями модерної національної свідомості і не сприймав їх органічно. Для його

світогляду характерні середньовічні династично-підданські та станово-аристократичні форми самоідентифікації. Безумовно, Д. Зубрицький після розриву із польським рухом ідентифікував себе як “руського”, однак його “русскость” відповідала радше домодерним формам національної ідентичності. Цей вчений відмовляв “сільській черні” у праві вважатися нацією. Себе особисто він ототожнював радше із середньовічною, на той час уже майже неіснуючою аристократичною верствою “руської нації”.

Науковці неоднозначно з'ясовують питання про джерела формування “общеруських” переконань Д. Зубрицького. Досить часто прочитуємо думку про те, що галицький історик перебував у “духовному полоні” російського вченого-панслависта М. Погодіна. Вважаємо переконливими аргументації вчених (Є. Тишинська, І. Орлевич, О. Киричук) про обумовленість панрусських переконань Д. Зубрицького насамперед місцевими, тобто галицькими реаліями. Як слушно зазначив С. Макарчук, працям Д. Зубрицького властивий династичний стрижень, що особливо помітний у російській дворянській історіографії. Д. Зубрицький, як спостерігаємо, послідовно дотримувався настанови, що суб'єктом історичного процесу є аристократична еліта, тобто князі та бояри, а нижчі соціальні верстви (“чернь”) відносив на маргінес історії. Він стверджував, що “древня руська історія не є історія держави, тільки князів Рюрикового покоління; ...тільки історія чи сказання про подвиги, походи і діяння князів, Рюрикових потомків”. Міжнаціональні стосунки цей учений характеризував під кутом зору ustalених середньовічних норм, звичаїв та традицій. Тому польсько-руські взаємини тлумачив виключно як династично-родові контакти Рюриковичів і П'ястовичів й при цьому маргіналізував роль позадинастичних міждержавних та міжетнічних контактів.

Отже, струнка й розгорнута концепція всеруської історії у працях Д. Зубрицького простежується у хронологічних межах від IX до XII ст., тобто, за словами самого науковця, до кінця етапу “єдиногодержавія”. З пізніших часів, тобто утвердження так званого “дводержавія” на Русі, історик зосереджує увагу на Галицько-Волинській Русі, тобто на “частной галицкой истории”.

Денис Зубрицький залишив по собі велику наукову, науково-популярну та публіцистичну спадщину, яка охоплювала різні сфери знань (економіку, агрономію) юриспруденцію, мовознавство, етнографію тощо). Однак найбільше цей вчений проявив себе в галузі історичних досліджень. Перші історичні студії вийшли з-під його пера ще в полонифільський період діяльності. Більшість праць цього періоду написані польською, деякі - німецькою мовами,

значна частина з них не були видані. Найбільш фундаментальним твором цього часу була "Хроніка Французької революції від року 1789 до року 1811", написана близько 1810-1812 років. Ця праця становила важливий етап у формуванні із спільно - політичних та історіософських поглядів її автора. Вона була першим в українській історіографії науковим дослідженням із зарубіжної історії. "Хроніка" є цінним джерельним й водночас науково-критичним твором наполеонівської доби, який незважаючи на симпатії автора до особи Наполеона, в цілому об'єктивно відображає різноманітні аспекти європейської історії кінця XVIII - початку XIX століть.

Праця побудована на основі критичного аналізу різноманітного джерельного матеріалу, насамперед газетних повідомлень австрійського, польського і французького походження, а також військових "Бюлетнів" австрійської і французької армій. Слід зазначити, що "Хроніка" Д. Зубрицького сучасні дослідники В. Ададуров і М. Рожик ставлять поруч із працями визначних тогочасних французьких Ф. Мін'є і А. Тьєра, хоч твір галицького історика досі залишається неупублікованим. У 1813 році Д. Зубрицький переклав з німецької на польську і подав до цензури нарис про устрій рицарських орденів.

Вступ Д. Зубрицького у члени Ставропійського інституту й упорядкування ним міського архіву визначили тематику його подальших праць. Вже у 1830 р. він у німецькому часопису "Nestestes Archiv für Geschichte Statenkunde, Litenatur und Kunst" опублікував статтю про Львівське Ставропійське братство, яка у 1831 році була також опублікована і у польському журналі "Rozmaitosci". На початку 1832 року він підготував до друку фундаментальну працю "Хроніка бувшого братства, а тепер Ставропійським інститутом, яка досить швидко стала популярною, але ходила лише у рукописних копіях. Головною темою дослідження є участь Львівського братства у церковно-релігійній боротьбі між католицизмом та православ'ям, де симпатії автора однозначно стоять на боці останнього. Вперше ця праця була опублікована у перекладі з польської на російську мову у 1849 - 1850 роках у російському виданні "Журнал Министерства народного просвещения". під назвою "Літопис Львівського Ставропійського братства". У цьому ж 1850 році ця праця була видана і в Львові Ставропійським інститутом."

Про актуальність цього дослідження для національного руху галицьких русинів свідчить той факт, що у 1926 р. воно було знову перевидане, а його фрагменти лягли в основу окремих публікацій у тогочасній періодиці. До таких належить зокрема, стаття "Церква

Ставропійська” у журналі “Lwowianin” за 1837 рік. Отже, Д.Зубрицький разом працює з історії Львівської Ставропії задає центральний напрям тематики наукових досліджень української історіографії Галичини ХІХ ст.. Близькою за тематичною спрямованістю є ще одна праця вченого - “Історична розвідка про друкарні Русько-Слов’янські в Галичині” опублікована

У 1836 році. Згодом, у 1836 році російський переклад цієї книги був опублікований у “Журнале Министерства народного просвещения”. У цьому дослідженні автор показав Старопійське братство як центр руської освіти у Галичині. Дана праця є однією із перших спроб бібліографічного впорядкування рукописних книг і стародруків в Україні. У 1834 Д. Зубрицький році з цілком утилітарною метою написав працю “Апология кирилиці, тобто руської азбуки, у якій він виступив проти спроб запровадження латинського алфавіту у тогочасному правописі руської (української) мови”.

В українській історіографії Д. Зубрицький відомий насамперед як автор фундаментальних синтетично-узагальнюючих монографій з історії Галичини. У 1837 р. він видав перший том (“зошит”) “Нарису історії українського народу в Галичі”, котрий охоплював хронологічний період від 988 по 1340 роки. Відповідно до авторського задуму планувалася видання п’яти томів цієї праці (2-й том - 130 - 1596 роки; 3-й том - 1596 - 1707 роки; 4-й том - 1707 - 1772 роки; 5-й том - 1772 - 1808 роки). В основу цієї періодизаційної схеми покладено церковно-релігійну історію Галичини. Цього ж року Д. Зубрицький подав до цензури і другий том праці. Після довготривалих блукань по цензурних інстанціях різного рівня історик у 1840 році отримав дозвіл на його видання при умові вилучення й переробки декількох політично загострених моментів. До цього часу він вже прийняв рішення публікувати видання у Росії. В дещо переробленому вигляді вчений надіслав два перші “зошити” московському Товариству історії і старожитностей російських. У 1845 році Товариство видало першу і частину другого (виклад подій до 1492 року) тому єдиним виданням, але уже під заголовком “Критико-історична повість временних літ Червоної чи Галицької Русі”. Цю назву запропонував перекладач праці з польської на російську мови О. Бодяньський. Останній написав також і передмову до цього видання. Частина другого тому, що не увійшла до цього видання, була опублікована у “Чтениях общетсва истории и древностей Российских” у формі двох статей - “Галицька Русь в ХVІ в.” і “Початок унії”. Цю працю (у її польському та російському варіантах) слід вважати першою спробою синтетичної студії з історії Галичини Х-ХVІ століть. Подальших томів, зважаючи на

брак коштів та цензурні перепони, Д.Зубрицький не видавав.

За порадою начальника поліції Львова Л.Захер-Мазоха Д. Зубрицький розпочав роботу над фундаментальною працею з історії міста Львова. Збір матеріалу тривав три роки, а його обробка зайняла ще один рік. На березень 1841 року цей твір на польській мові під назвою “Хроніка міста Львова” був готовий, однак у цензурі він перебував до 1843 року. Перший примірник рукопису віденський цензор не допустив до друку через наявність декількох доволі різких антиунійних та анти польських моментів. Д. Зубрицький змушений був погодити на вилучення цих декількох фрагментів змушений був погодитись на вилучення цих декількох фрагментів, і в 1844 р. праця вийшла тиражем лише 300 примірників. Хронологічно “Хроніка” охопила виклад подій з 1340 по 1782 роки. У центрі уваги дослідника знаходились стосунки між польською, руською, німецькою., єврейською, вірменською та іншими національно-етнічними та релігійно конфесійними громадами середньовічного Львова. Чималу увагу історик приділяв спеціальному, економічному, духовно-культурному розвитку Львова, ролі міста в системі міжнародних відносин та військово-політичної історії Центрально-Східної тощо. Вихід з друку “Хроніки” спричинив чималий резонанс в польському та русинському середовищах Львова. Для русинів праця Д. Зубрицького сала вагомим стимулом пробудження патріотичних почуттів та інтересу до свого національного минулого. Сучасник автора, історик Б. Дідицький згодом зазначав: “Діло це мало великий успіх у нашій Русі найбільше по тому приводу, що під скромним заголовком Хроніки одного міста Львова воно пропонувало власне Історію всього краю Галичини, писану перший раз на основі самих достовірних документів, потім на основі історичної правди, потім з руським характером і в дусі руському”.

Роль “Хроніки” Д. Зубрицького для формування національної ідентичності та історичної свідомості галицьких русинів влучно окреслив М.Качковський: “До того я тільки почував себе русином по роду і по уніатському обряду, а після читання “Хроніки” Д.Зубрицького я відчув себе русином по вимозі історії та віри православної”. Далекі не однозначною була реакція на “Хроніку” у польському середовищі. Від деяких польських вчених лунали звинувачення у необ’єктивності, у неадекватному висвітленні заслуг Польщі у цивілізаційному поступі Львові чи Русі загалом. Втім, більшість польських істориків визнавали наукову цінність праці Д.Зубрицького й вважали її, поруч з історією Б.Зиморовича, найкращим дослідженням з історії міста Львова.

Під час революції 1848 - 1849 рр. Австрії одним із найактуальніших політичних завдань русинського національного руху був поділ Галичини на польську і руську частини. У зв'язку з цим Д.Зубрицький видав дослідження "Границя між руським і польським народом в Галичині", яке вийшло польською та німецькою мовами. Тут дослідник намагався визначити польсько-руське етнічне пограниччя в давньоруську епоху з метою обґрунтування кордону майбутньої провінції. У цьому ж 1849 році Д.Зубрицький у журналі "Пчола" опублікував статті "Відомість про Черногорський народ або Монтенегринців", "Житіє преподобного Нестора, творця Літопису", "Чи був феодалізм на Русі". На середину ХІХ ст. проблема створення цілісного підручника з "руської історії" залишалася для Галичини актуальною, про що свідчить хоча б той факт, що завдання створити курс "руської історії" було поставлені політичним проводом галицьких русинів - Головною Руською Радою. Аналогічну постанову у жовтні 1848 р. прийняв собор руських вчених. Водночас подібне завдання поставила створена у 1847 р. Австрійська Академія наук. Вибір впав саме на Д.Зубрицького, який, на відміну від інших тогочасних істориків Галичини, уже довів своє вміння писати фундаментальні синтетичні праці. Упродовж 1852-1855 років він видав три томи "Історії давнього Галицько-Руського князівства". Перший том праці містив хронологічний виклад подій давньоруської історії з 852 по 1015 роки, загальну характеристику соціально-економічного та суспільно-політичного укладу давньоруської держави й генеалогічну таблицю династії Рюриковичів. У розлогій передмові до цього тому Д.Зубрицький виклав свої методологічні підходи до вивчення давньоруської історії. Другий том містив загальну характеристику давньоруської держави періоду удільної роздробленості й детальний виклад генезис Галицького князівства аж до припинення династії Ростиславовичів (до 1199 р.). Третій том містив детальний виклад генезис Галицько-Волинського князівства періоду династії Романовичів (1199-1335 роки).

Незважаючи на те, що на фундаментальну працю галицьке науково-інтелектуальне середовище поклало великі надії, вона все-таки не виправдала цих сподівань. Близька до російської й малозрозуміла для галичан мова, важкий для читання науковий стиль викладу, перенасиченість цитатами, першоджерел, примітками, посиланнями й різним науковим апаратом, політична загостреність, тенденційність, зверхньо-скептичні випадки автора против всього простонародного - всі ці риси суттєво звужували читацьку аудиторію праці Д.Зубрицького. Про її незначну популярність

свідчить той факт, що перший том передплатили лише 398 пренумерантів. Д.Зубрицький, видаючи цю "Історію" окрім науково-пізнавальної та дидактичної цілей, мав на меті також познайомити галичан із "Літературною" російською та утвердити назавжди в Галичині "руську стихію."

Австрійська цензура заборонила журналістам послатися на цю працю. Петербурзька також заборонила розповсюджувати її у Росії за поміщену характеристику князя Володимира. Отже "Історія давнього Галицько-Руського князівства", будучи найбільш концептуально довершеною працею Д.Зубрицького, з - поміж всіх інших його досліджень зазнала найбільшого фіаско в плані її суспільного резонансу насамперед через найбільш яскраво виражену русофільсько-аристократичну ідейну тенденційність. Проте упродовж майже півстоліття (аж до виходу "Історії України - Руси" М. Грушевського) ця праця залишилася в Галичині найгрунтовнішим дослідженням з давньоруської та галицько-волинської історії.

Через незначний успіх своєї найбільш фундаментальної праці Д.Зубрицький відмовився видавати її наступні томи. Натомість замість четвертого тому він видав збірку історичних пам'яток "Анонім Гнезненський і Іван Длугош. Латинські виписки з їх творів, статей, що відносяться до історії Галицько-Володимирської Русі за період від 1337 по 1387 роки", у якій він, крім власного перекладу першоджерел, подав обширний науковий коментар. Втім це не єдина праця у джерелознавчо-археографічному доробку вченого. У 1841-1843 роках у цензурі пролежала збірка документальних джерел "Пам'ятки з даріушів, сеймових реляцій і приватного листування до історії Польщі від 1632 до 1703 р." У 1848 р. історик завершив роботу над впорядкуванням двохтомного збірника документів "Codex diplomaticus Galiciensis", у якому містились джерела до історії Галичини від найдавніших часів до 1506 р. Стимулом до цього видання був аналогічний збірник польських документів, що вийшов у 1846 р. У підготовленій до друку праці "Львівський альбом" Д. Зубрицький зібрав факсиміле автографів видатних історичних осіб, зокрема гетьманів Б.Хмельницького, Ю. Хмельницького, членів Львівського братства, церковних ієрархів тощо. До кожного підпису він підготував коротку біографічну довідку. Однак ці три останні праці Д.Зубрицькому так і не вдалося видати. Частина виявлених ним документів галицький дослідник опублікував у таких російських виданнях як "Акты Западной России", "Памятники, издаваемые временной Комиссией для разбора древних актов", "Киевлянин".

Д.Зубрицький залишив чималу епістолярну спадщину, яка є

цінним джерелом до вивчення українського національного руху Галичини. Листування історика на сьогодні є опублікованим і введеним до наукового обігу. Таким чином, Денису Зубрицькому належить чимала наукова, науково-популярна та публіцистична спадщина, насамперед монографії, статті, переклади, збірки документальних джерел тощо. Значна частина наукового доробку вченого не вийшла друком і залишилася у рукописах. Майже всі його видання на сьогодні є малодоступними й малознаними бібліографічними раритетами.

Текстуально з ними ознайомлене лише вузьке коло фахівців. Єдиним винятком сьогодні є праця “Хроніка міста Львова”, що перевидана й залучена до широкого наукового обігу. Наукова спадщина Д.Зубрицького вартує уваги сучасних дослідників не лише в якості історіографічного першоджерела для вивчення науково-історичної думки. Значна частина його праць й по сьогодні продовжує зберігати науково-практичне значення, а деякі з них (як, наприклад, “Хроніка міста Львова”) й надалі входять до числа найкращих досліджень своєї проблеми.

Погляди і уявлення на руську національну історію в найбільш сконцентрованому вигляді Д.Зубрицький виклав у синтетично-узагальнюючих працях “Нарис історії народу руського в Галичині”, “Критико-історична повість временних літ Червоної або Галицької Русі”, “Історія древнього Галицько-Руського князівства”. В останній праці найбільш виразно простежується русофільська концепція бачення національного минулого, що була кінцевим результатом ідейно-світоглядної еволюції автора.

З'ясовуючи проблему слов'янського ентогенезу Д.Зубрицький у праці “Критико-історична повість...” твердив, що “народ руський і взагалі всі слов'яни зовсім не пришельці, а народ туземний”. Згодом він відкоригував свої погляди на цю проблему, й перебільшуючи авторитет “Повісті” Нестора як найдостовірнішого джерела, твердив про наддунайську пробатьківщину слов'ян.

Д.Зубрицький піддавав критичному аналізу і “Повість временних літ”, що яскраво засвідчує інтерпретація ним проблеми запровадження християнства на Русі. На його думку християнство існувало тут уже в 1861 року й до 988 року. Християни по чисельності переважали язичників. Хрещення Володимиром Великим історик потрактував як возведення християнства у ранг панівної релігії. Він доводив, що без глибокого підґрунтя запровадити християнство було б важко.

Д. Зубрицький піддав ґрунтовному критичному аналізу норманську теорію походження Русі. Не заперечуючи самого факту

запрошення варязьких князів, він одним із перших в Галичині піддав сумніву тезу норманістів про скандинавське походження самої назви Русь. “Признаємося, – зазначив цей дослідник, – нам здається неймовірним, щоб від трьох князів-пришельців і від їх, може бути, із двох або декількох сот осіб становлячої дружини, стільки великих або менших слов’янських племен, і настільки обширному просторі землі, назву свою запозичувало. Для підтвердження своїх припущень вчений навів цілу низку фактів, що вказували на нескандинавське походження назви Русь. Д. Зубрицький запропонував також свою власну гіпотезу щодо проблеми ототожнення літописцями етнонімів *варяги* та *руси*, за якою варяги, перебуваючи на північноруських землях до їхнього вигнання звідси, зазнали з боку східних слов’ян асиміляційного впливу – “обрусіння”. Тому вони, за Д. Зубрицьким, стали називатись *Варяги-Русь* або *руські варяги*. Згідно із цією гіпотезою, слов’яни у 862 р. “звернулись з запрошенням безпосередньо до своїх попередніх володарів, до своїх власних Варягів-Русі – до Руських Варягів. Це попросту була справжня Реставрація, знову введення на престіл княжого дому”. Гіпотеза Д. Зубрицького не знайшла прихильників серед пізніших галицьких істориків, до того ж вона стосувалася лише одного аспекту норманської проблеми. Цей історик, не протиставляючи себе норманістам, піддав сумніву основні положення норманської теорії. Визнаючи факт правління скандинавської династії в давньоруській державі, він водночас не надавав варязькому чиннику вагомої ролі в національній історії й заперечував норманське походження назви Русь. Виклавши позиції прихильників та противників норманської теорії, Д. Зубрицький не став рішуче на бік жодної із них. Вважаємо, що у нього не було чітко визначеного ставлення до проблеми. Все-таки у своєму баченні генези давньоруської держави ближче стояв до позиції норманістів.

Д. Зубрицький вважав Руську державу за часів перших Рюриковичів “слабо склеєну із різнорідних стихій”. При цьому вчений у звичній для себе манері перебільшувати вагу династичного чинника твердив, що смерть київського князя щоразу загрожувала давньоруській державі розпадом. “Якби якимось чином загинув був у дитинстві сирота Святослав, – переконував Д. Зубрицький – не було би руського народу і Руської держави. Так то від життя однієї людини, однієї дитини, залежить інколи доля і майбутнє і держав, і цілих народів”.

Вчений пропагував тезу, що Русь була власністю не окремих князів, а цілого роду Рюриковичів. Історик, керуючись канонами провіденціалістського світогляду, трактували князівську владу як

прояв вищого Божого промислу, а самих князів вважали Божими помазаниками. До цього додалось також його своєрідне старорусинське аристократично-кастове сприйняття давньоруських правителів як представників “вищої князівської породи”. Загалом же науковець поділяв думку про домінування в ранньому періоді держави Рюриковичів принципу “єдинокоролівства”; він навіть пробував ввести у науковий обіг стосовно цього періоду поняття “самодержець всієї Русі”. Д.Зубрицькому імпонував принцип одноособного правління в давній Русі, й тому він вважав “єдинокоролівство” важливою передумовою політичної могутності держави. Для старорусинів з їхніми піддансько-династичними уявленнями така модель політичного устрою була майже ідеальною, гідною наслідування і у ХІХ ст. Традицію “багатовладдя”, поширену у слов’ян в докнязівський період, вчений розцінював як шкідливу.

Чільне місце у працях Д.Зубрицького займало питання про характер соціальних відносин на Русі. Соціальні аспекти тут невіддільні від національно-політичних. Він акцентував увагу читачів на розгалуженій соціальній структурі давньоруського суспільства, наявності в ньому численних соціальних верств та груп, не приховуючи при цьому свого тенденційно-негативного й зверхнього ставлення до нижчих соціальних верств, що спричинило емоційно-заангажований виклад соціальних процесів та явищ у його працях. В історичному процесі провідна чи навіть виняткова роль відводилась найвищим соціальним верствам – князям, боярам, дружині, духовенству, торговцям, міській верхівці. Народні маси, на думку вченого, відіграли маргінальну роль або ж не мали жодного впливу на давньоруську історію. Соціальна нерівність й феодальна залежність сприймалися ними як цілком природні й закономірні явища. “Ідея природного чи станового старшинства, – писав Д. Зубрицький, – об’являлась всюди на Русі і в сімейному, і в загальнонародному житті”. В емоційному запалі полеміки із “демократами” він зазначав: “Уже так було за тисячу літ перед цим, що знаходилась упривілейована верства бояр; був і рід, якому виключне служило право панувати і володіти народом, і не було омріяної вами рівності: но не журіться надаремно, це вже завжди так водилося і завжди буде водитись”. Варто уточнити, що “демократами” Д. Зубрицький називав передовсім прихильників ідей “Руської трійці”.

Д. Зубрицький особливий інтерес проявляв до проблеми русько-польських взаємин. Так, залишаючись вірним своїм соціально-політичним ідеалам, тлумачив взаємини Русі та Польщі крізь призму династично-родових контактів Рюриковичів та П’ясто-

вичів. На його думку, численні війни того часу не були міжетнічним чи міждержавним конфліктом, а виключно князівськими міжусобицями, що зумовлювалися не політичними чи територіальними мотивами, а фамільно-родовими інтересами князівських династій. Ґрунтовно проаналізувавши всі зафіксовані у літописах конфлікти до XIV ст., цей дослідник констатував – з боку обох конфліктуючих сторін – пограбування майна, захоплення невольників, усунення з престолів противників і “встановлення” союзників, однак не спостеріг “спроб нав’язання” будь-якої із форм залежності. Аргументованими твердженнями про цілковиту рівноправність у стосунках Рюриковичів із П’ястовичами Д. Зубрицький спростував поширену у польських інтелектуальних колах думку про споконвічний польсько-руський антагонізм й захоплення Польщею Галичини ще у XII ст.

Заслуговує уваги в працях цього вченого-русофіла наукова полеміка з польськими істориками і його критика польських історичних джерел. Він вирізнявся власним аналізом польських джерел, зокрема причин їх необ’єктивності. Перші польські літописці та хроністи, як писав Д. Зубрицький, виховані на західноєвропейсько-латинській інтелектуальній традиції, некритично розглядали династично-родові стосунки між слов’янськими князівствами, ішли за аналогією до давньоримської політики, метою якої була виключно експансія. Історіописці пізніших часів, за Д. Зубрицьким, не вникли в характер міждержавних відносин попередньої епохи й застосували стосовно них принципи політичних взаємин свого часу. Як бачимо, наукові міркування історика помітно вирізняє абсолютизація династичного фактора у міждержавних взаєминах.

Д. Зубрицький оцінював удільну роздробленість з урахуванням усталених в давньоруських часах принципів та правил престолонаслідування. Тому позиція цього вченого зводилась до думки, що удільне роздроблення Русі було хоч і згубним, але закономірним для свого часу явищем, оскільки воно зумовлювалося тогочасними нормами суспільно-політичних та династичних відносин. Слід визнати, що Д. Зубрицький у цьому питанні найбільшою мірою дотримувався принципу історизму. Все-таки, вчений зазначав, що впровадження на Русі за ранніх Рюриковичів принципу “єдиного державія” було “випадковим, швидкоминучим, з кончиною підприємливого героя завершеним. Нормальним станом було многодержавіє членів пануючого роду”. Однак це твердження не завадило йому вважати Русь етнокультурною й навіть політико-династичною цілістю.

Д. Зубрицький засновником Володимиро-Суздальського "великокняжіння" він називав Андрія Боголюбського. "Князь Андрій Боголюбський, – зазначав учений, – унаслідував по батьку своєму В. князю Георгію обширні Суздальсько-Володимирські області, заснував там окреме Північно-Руське великокняжіння, призначене бути в майбутньому часі осередком нової системи Руських князівств, центром одної і тільки одної (виділення наше – І. К.) великої Русі". Характеризуючи цього правителя, Д. Зубрицький схвально відгукнувся про зусилля князя "підвищити свою могутність, завести в своїх землях благоустрій, возвеличити свої міста Суздаль, Володимир Клязьменський і Ростов, зводити і прикрашати свої храми". Водночас історик не уникав негативних характеристик князя, котрий "ненавидів велике князівство Київське, завидував славі і пишноті древнього столичного міста. Він чекав тільки випадку знищити західне великокняжіння й принизити древню столицю". З детальними подробицями описав Д. Зубрицький пограбування міста Києва князівською коаліцією на чолі з Андрієм Боголюбським: "Заволодівши містом, протягом двох днів грабували союзники все місто; не тільки полонили вони жителів; викрадали їх майно, пожитки, підпалювали доми; но грабували церкви, монастирі, позбавляючи їх всяких дорогоцінностей, ікон, книг, священних риз і навіть самих дзвонів! Сумно описав літописець це огидне пограбування верховного руського міста руськими князями, викравшими із святих храмів вклади своїх прабатьків". Галичани ж за свою неучасть у цій коаліції удостоїлися гучної похвали з боку історика: "Слава князю Галицькому, слава галицькому народу, що він не приймав участі у тому святотатстві, в зруйнуванні матері руських міст і в винищенні втім багатократно бунтуючих жителів Києва". Оцінюючи цю подію як акт крайнього вандалізму, Д. Зубрицький не мав метою протиставляти північно-східні й південні князівства Русі. Він подав ірраціональне тлумачення причин цієї події: "Розорення Києва вирішено було вже долею". Він беззастережно визнавав приналежність Володимиро-Суздальщини до "руського світу", не згадуючи про угро-фінські корені місцевого населення. Державно-політичне усамостійнення цього князівства історик вважав закономірним наслідком політичної дезінтеграції Руської держави й етнічно-сепаратистських передумов у цьому процесі не вбачав. Володимиро-Суздальщина, як і Галичина, поставала для нього династичним спадкоємцем, носієм державно-політичної, культурно-історичної та духовно-релігійної традиції Київської Русі.

Історія Галицького князівства не була для галицьких науковців

самостійним предметом досліджень; вона потрактована ними лише як регіональна історія, невід'ємна складова “всезагальної руської історії”.

Д. Зубрицький не спромігся чітко й однозначно встановити ступінь політичної самостійності князівства Ростиславовичів стосовно решти земель “руського світу”, зокрема щодо київського великокнязівського престолу. Так, Д. Зубрицький досить невизначено висловився, що Перемишльське князівство – попередник Галицької держави – було “настільки самостійним, наскільки тодішні відносини до загального руського світу дозволяли”. В іншому випадку він був більш конкретним: “Рішучість наших князів відмовити послуку приговору зібраного князівського сейму (у Любечі 1097 р. – *І. К.*) є дуже важливим фактом у нашій історії. З того часу успіли вони укріпити за собою і своїм потомством окрему державу, котра хоч і належала до загального руського світу, князі одначе інших ліній, до перетинання Ростиславового покоління, не посміли присвоювати собі права на володіння в нашій землі”. Д. Зубрицький вважав, що князь Володимирко “владарював майже незалежно в порівнянні з другими руськими князівствами”; “він корився інколи Великому князю Київському; но і воював з ним безпощадно”. Викладене вище дає нам підстави для висновків, що для історика ступінь усамостійнення Галицького князівства стосовно решти руських земель був досить відносним, не сталим. Міра його самостійності залежала від конкретної політичної ситуації – при сприятливих обставинах Ростиславовичі діяли як цілком суверенні правителі, а під час загрози з боку військово-політичних коаліцій суперників ви-зна-вали зверхність великокнязівського престолу. Звідси у будь-якому випадку під незалежністю, самостійністю Галицького князівства вчений розумів лише політично-правові аспекти процесу державотворення. Аналіз праць Д. Зубрицького підтверджує, що навіть політично незалежну державу Ростиславовичів вчений розглядали як невід'ємну складову ширшого етнонаціонального, культурного та релігійно-конфесійного простору – “руського світу”. Столітнє правління Ростиславовичів становило окремий період регіональної, власне галицької історії в його історичній концепції. Його Д. Зубрицький називав періодом самостійного Галицького князівства або епохою Ростиславовичів. Утвердження на галицькому престолі волинського князя Романа Мстиславовича із династії Мономаховичів вчений розцінював як початок нового, галицько-волинського періоду регіональної історії, який він ще називав епохою Романовичів.

Д. Зубрицький не приховуючи обурення, писав про такі неор-

динарні для свого часу події, як масове вбивство князями Ігоревичами галицьких бояр, вбивство боярами самих Ігоревичів, оголошення боярина Володислава Кормильчича галицьким князем. Сповідуючи аристократично-станові переконання, вчений-русофіл оцінював подібні події і випадки як “злодійство”, “звірячий злочинний замір”, “небувале, нечуване в Руській землі видовище”, що “створило нечесть руському імені”. Втручання польських та угорських правителів у руські справи під час “галицької смуги” він сприймав не завжди однозначно. Д. Зубрицький, аналізуючи події першої половини XIII ст. крізь призму династично-родових зв’язків Романовичів, П’ястовичів та Арпадовичів, відзначав: “Поведінка Андрія (угорського короля. – *I. К.*) у відношенні до Романовичів була настільки благородною, безкорисною..., що ми не в праві докоряти чи навіть підозрювати його в якому-небудь підступному умислі присвоїти собі власність сиріт”. Такої ж думки дотримувався цей дослідник і в характеристиці дій польського князя Лешка. Д. Зубрицький переконував у “жалкій неминучості” вчинку угорського “благородного володаря” й твердив про його позитивні наслідки: “Земля наша, досі вдовольняючись скромним руським титулом князівства, удостоїлась честі називатись королівством, відповідно повищилась і в Руському, і в Лядському світі вище всіх інших князівств в своєму значенні”. Як бачимо, дослідник досить високо поцінував значення першого історичного прецеденту надання галицькому правителеві королівського титулу, не дивлячись навіть на непривабливі зовнішні обставини цієї події. Д. Зубрицький оправдовував також зусилля польського та угорського правителів щодо усунення з престолу колишнього боярина Володислава – “зухвалого привласнювача Галицького князівства” князя-самозванця. Вчений стверджував: “Священна повага до виключної законності княжого роду на верховне володіння, котрої торкнутись досі ніхто, навіть буйні Новгородці, не насмілились, відповідно потрібно було, чого б це не вартувало, поправити небезпечне зухвальство”. Тому “здійснене Андрієм та Лешком було жалкою неминучістю”, оскільки “випадок цей знайшов би, без сумніву, сміливих послідовників і в Польщі”.

Д. Зубрицький, наприклад, вважав, що участь князя Данила в антитатарській коаліції руських князівств засвідчила розуміння галицько-волинським правителем своєї приналежності саме до “руського світу”. Все-таки повністю знехтувати фактором європейського вектора зовнішньополітичної активності держави Романовичів вчений-русофіл не наважився. Він, намагаючись належно поцінувати європейські контакти Данила Романовича, стверд-

жував, що характер їх підтверджував велич, геополітичну вагу, престиж та могутність держави Романовичів у Європі й що саме Захід був більш зацікавленою та ініціюючою стороною у цих взаємовідносинах. Галицько-Волинська держава поставала у його працях захисником Європи перед експансією Золотої Орди. Цей історик акцентував на факті втручання короля Данила у справи австрійського престолонаслідування.

Д. Зубрицький відзначав згубність наслідків “необдуманого приєднання до Римсько-Європейської системи” князя-короля Данила. Д. Зубрицький запропонував доволі спрощене бачення схеми світової геополітичної ситуації у середині XIII ст. За цією схемою, у тогочасному світі виділялися два ворожі, але рівносильні політично-цивілізаційні полюси: католицький Захід (“Папська держава”) і татарський Схід (“Ханська держава”), якому і підпорядковувалась більша частина Руських земель. Між цими двома ворожими одна одній та рівнозначними за військово-політичною могутністю державами-цивілізаціями знаходилась могутня й незалежна Галицько-Волинська держава, військово-політичний союз із якою був метою цих двох наддержав. Вчені-русофіли стверджували, що перехід королівства Романовичів на сторону однієї із них здатен забезпечити їй повну перевагу над протилежною стороною. Звідси у концепції русофілів Данило Романович поставав мало не ключовою постаттю тогочасної світової історії, оскільки своїм військово-політичним союзом був здатним забезпечити Заходу або Золотій Орді лідерство у світовій політиці.

Д. Зубрицький, залишаючись вірним своїм переконанням (про це ми зазначали у попередньому параграфі), не переставав твердити про повну рівноправність та добросусідство у стосунках Романовичів та П’ястовичів. Як читаємо у його працях, численні військові кампанії тих часів були з’ясуванням династично-родових інтересів, тому не носили територіально-експансіоністського характеру й не були війнами між державами чи народами. На підтвердження цієї думки вчений наводив численний ряд прикладів, коли Романовичі, воюючи з одними П’ястовичами, з іншими в той же час перебували у приятних стосунках. Втім Д. Зубрицький помічав деякі зміни у характері русько-польських взаємин вже у XIII ст. Перший територіальний конфлікт він фіксував у 1219 р. – війну Данила Романовича з краківським князем Лешком з метою захоплення прикордонних земель. Однак ця епізодична сутичка не змінила, на його думку, загального характеру русько-польських взаємин. Значимим (“первинним”) територіальним конфліктом дослідник вважав похід Лева Даниловича на Сандормирську землю

у 1280 р. “Вторинне посягання Галицьких князів на власність П’ястовичів” Д. Зубрицький відніс на 1286 р., коли Юрій Львович прагнув заволодіти Люблінською областю. Ці події історик оцінював як приватні міжкнязівські конфлікти, які ще не були війнами між державами чи народами.

Для з’ясування змін, що стосувалися найперше політичних реалій XIII-XIV ст., Д. Зубрицький використовував у своїх працях нову топонімічно-політонімічну термінологію. Йдеться про вживання назв *Велика Русь*, *Мала Русь*, *великоруський*, *малоруський*. Як твердив Д. Зубрицький, назва *Мала Русь* стала самоназвою для Галицько-Волинського князівства, оскільки вжита в титулі князя Юрія. Згідно з гіпотезою науковця, ця назва була “наслідуванням польської нововидумки” – терміна Малополяща. “Тому прикладу, – читаємо у Д. Зубрицького, – наслідував і наш князь чи його рада, і найменував свою державу, на відміну від Русі, залишеною під татарським впливом – Малою Руссю”.

Д. Зубрицький зробив уже наукові спроби проаналізувати входження руських земель до складу Литви, беручи до уваги усталені принципи політико-династичних відносин XIII-XV ст. Тому в їхніх інтерпретаціях цей процес постає дещо по-іншому – як “добровільне входження” руських земель до Литви, “вокняжіння” й “успадкування” литовськими правителями руських князівських престолів. Найбільш чітко з цього приводу висловився Д. Зубрицький: “Ми сміливо можемо стверджувати, що дрібний литовський народ ніколи не завойовував обширної, багатолюдної західної Русі, тільки князі роду Гедеміновичів, охрещуючись і одружуючись на руських княжнах, мало-помалу заволоділи руськими князівствами, зовсім обрусіли...”.

В поглядах історика спостерігаємо зверхньо-скептичне ставлення до ролі Литви у східноєвропейському історичному процесі. Д. Зубрицький з цього приводу писав: “Бідний той народець вибраний був Промислом грати опісля важливу роль на півночі Європи. Князі його, здобуваючи з часом то зброєю, то одруженням із руськими княжнами значну частину руського світу, створили могутнє Литовсько-руське князівство, засіли на Польському троні, керували через чотири покоління обома державами, обдарували і угорців, і чехів королями, а тепер числив той народ всього-навсього два мільйони душ. Так-то Всевишній сподобляє інколи жалюгідних винуватців до виконання чи досягнення важливих цілей!”. Д. Зубрицький зазначав також, що в епоху найвищого цивілізаційного розквіту Русі “предки Ягайла, в той час напівдикі, харчувались ще в литовських дебрях жолудями”.

Д. Зубрицький наголошував: “Всюди під іменем литовці я розумію також і русинів, тому що оба народи були в той час тісно пов’язані між собою, а серед литовських бояр знаходилось більше бояр руських, ніж литовських, і всі вони вживали мову руську”. З метою уникнути термінологічного непорозуміння й застерегти від ототожнення етнімічного та політонімічного змісту назв *Литва*, *литовці* Д. Зубрицький запропонував вживати політонім *литворуси*. Однак це термінологічне нововведення не прижилось в галицькій історіографії.

З часів Гедиміна, як узагальнював дослідник, Литва набула ознак руської держави. Д. Зубрицький та Б. Дідицький цілком “знівелювали” роль литовського етнічного чинника у внутрішньо-політичному житті Великого князівства Литовського, обмеживши внесок литовців лише діяльністю правлячої династії та назвою держави. “Малий литовський народець, – твердив Д. Зубрицький, – всякнув в масі руського народонаселення і не залишилось по ньому ні державних литовських грамот, ні інших пам’яток, лиш тільки найменування Литовського В. князівства, в пам’ять переміни династії, що володарі цієї держави походили від литовського народу”.

Аналізуючи польсько-литовський унійний дипломатично-унійний переговірний процес, науковці акцентували на тому, що “пани польські перевищували дипломатичним розумом панів литовських”. “Тодішні поляки, – зауважував Д. Зубрицький, – далеко були досвідченіші в політиці і дипломатії, ніж русини і литовці”. Цей очевидний факт учений пояснював активною участю католицького духовенства в польській дипломатії, знанням латинської мови (мова дипломатії), історії, церковного права, дотриманням принципу “не звертати уваги на засоби для досягнення цілі”. Натомість литовсько-руські бояри, князі-вельможі, читаємо у Д. Зубрицького, виявились мало обізнаними із латиною і мистецтвом дипломатії (“діло їх було битися, а не писати”) й внаслідок цього при укладанні договорів вони “вічно представляли собі діло в другому вигляді і вічно залишались обманутими”. Звідси причину підписання не вигідної для Русі Городельської унії Д. Зубрицький пояснював тією обставиною, що “поляки перевищували простодушних русинів і литовців в дипломатичному мистецтві”.

Символічною подією для Д. Зубрицького було здобуття галицького престолу “блюстителем порядку на Русі” новгородським князем Мстиславом Удатним, героїзований образ якого викликав у них захоплення. Прихід “міцної допомоги від півночі Русі, з далекого Новгороду” в Галичину з метою “вигнати поселившихся

там іноплеменників” мав для русофілів неабияке значення, адже у ХІХ ст. вони також очікували на російську допомогу “з півночі” для звільнення від “іноплеменників”. Д. Зубрицький з приводу прибуття в Галичину Мстислава Удатного патетично зазначав: “Визначено було долею пригніченій чужоземним ігом Галичині очікувати порятунку від далекої півночі, від Фінської затоки, від берегів Ільменя і Волхова!”.

Цікаві міркування Д.Зубрицький висловив стосовно повстання Мухи. На його думку, Муха був знатним руським дворянином, позбавленим майна. “Якби Муха був простим мужиком і провідником шайки черні - аргументував дослідник, - то не міг би чинити опір цілих два роки з своїм військом Польському уряду і хороброму дворянству...”.

Д.Зубрицький спеціально не досліджував проблеми історії козаччини, лише принагідно торкався окремих її аспектів. Генетичні витoki козацтва як соціальної верстви історик шукав серед галицько-руської шляхти, котра внаслідок політики польського короля була позбавлена своїх володінь та привілеїв. “Багато з них, - зауважував вчений, - поселившись на берегах Дніпра, біля порогів, були праотцями тих славних козаків, котрі мстяться в наступні віки за несправедливість, нанесену їх предкам і передаючи ненависть свою до польського племені з покоління в покоління, привели польську державу до падіння”. У статті “Галицька Русь в ХVІ в.” дослідник твердив, що козацтво заснував Остафій Дашкович, який цим самим “положив наріжний камінь порятунку малоруської народності”.

Хмельниччину він оцінював як “війну руського народу з польським за вол. і віру”, а її причини вбачав сваволі польської шляхти та релігійних переслідуваннях. У “Хроніці міста Львова” Д.Зубрицький утримався від власної характеристики козацтва, а натомість помістив у статтях щодо облоги Б.Хмельницьким Львова у 1648 та 1655 рр. досить тенденційні свідчення очевидців. Отже, ми маємо підстави вважати, що козацька тематика не входила до сфери науково - історичних зацікавлень Д.Зубрицького. Таким чином, струнка...”

Д.Зубрицькому належить також вагомий внесок у дослідження різних галузей спеціальних історичних дисциплін. Він належав до числа провідних архівознавців свого часу. Здійсненні ним упорядкування та інвентаризація Львівського міського та Ставропігійського архівів виконані у відповідності з вимогами тогочасного архівознавства серед польських наукових кіл мали місце спроби звинувачення галицького історика у недбайливому поводженні та

привласненні документів, які на сьогодні аргументовано спростував Я. Ісаєвич. Д.Зубрицький справді здійснював науковий обмін документами з російськими та польськими вченими, що було характерним для тогочасної практики наукових контактів. Однак варто зазначити, що ці історичні пам'ятки не пропали, а були опубліковані й залучені до наукового обігу.

З архівознавчою роботою дуже тісно була пов'язана джерелознавчо-археографічна діяльність вченого. Він у своїх науково-критичних працях ввів у науковий обіг значну кількість незнаних раніше документальних джерел. Публікуючи документи, Д.Зубрицький подавав до них вдумливі критичні коментарі. Варто згадати заслуги вченого і в галузі дипломатики, адже він розробив специфічні методи зовнішньої та внутрішньої критики грамот XIV-XVIII ст. Історик довів, зокрема, не автентичність деяких грамот князя Лева, королівських дипломів львівським вірменам XIV-XV ст. тощо. До сфери історичних зацікавлень Д.Зубрицького входила і палеографія. Вчений, зокрема, займався збором автографів визначних персоналій, в тому числі Б.Хмельницького та Ю.Хмельницького, для своєї невиданої збірки автографів "Львівський альбом".

Д.Зубрицький, як представник аристократичного світогляду, особливу увагу звертав на питання історичної генеалогії. Опіраючись на попередні праці М.Карамзіна та П.Строева, він у 1825 році видав власну "Родословну картину" династії Рюриковичів, яка вийшла як окремим відбитком, так і розділом у його "Історії...". Історик досліджував також і генеалогію Литовської династії.

Він також аргументував, що князі Вишневецькі, Збараські, Сангушки і Чарторийські не належали до числа нащадків династії Гедеміновичів.

Вагомим був внесок Д.Зубрицького у дослідження питань історичної географії. У своїй спеціальній праці "Границя між руським і польським народом у Галичині" він намагався здійснити реконструкцію русько-польського етнічного пограниччя в давньоруську епоху. У праці "Історія древнього Галицько-Руського князівства" вчений з'ясував чимало місць ймовірної локалізації давньоруських городищ та поселень у Галицько-Волинській Русі, назви яких зустрічаються у літописах. Праця Д.Зубрицького "Історичні розвідки про друкарні русько-слов'янські у Галичині" стала відправною точкою у розвитку української бібліографістики у Галичині. Д.Зубрицький проявляв також інтерес до питань епіграфіки, нумізматики, геральдики та інших галузей спеціальних історичних дисциплін.

Таким чином ми з впевненістю можемо стверджувати, що Д.Зубрицький був найяскравішою постаттю серед українських істориків в Галичині першої половини та середини ХІХ ст. Своєю науковою діяльністю він розробив основоположні теоретико-методологічні засади старорусинсько-русофільської течії галицької історіографії, які в свою чергу стали ідейно-науковими підґрунтям аналогічної течії національного руху галицьких русинів. Проте теза "Д.Зубрицький - ідейний натхненник русофільства далеко не вичерпує усіх аспектів науково-дослідницької та суспільно-громадської діяльності вченого, який упродовж свого життя пройшов складний й суперечливий шлях ідейно-світоглядної еволюції від полонофільства до русофільства через українофільську орієнтацію. В сучасній українській науці постать Д.Зубрицького залишається ще малознаною, а його науково-історична спадщина - недостатньо дослідженою. Вивченню й популяризації цього непересічного вченого стали на заваді як об'єктивні причини (недоступність його наукової спадщини для широких читацьких кіл), так і суб'єктивні (тенденційно-упереджене ставлення до історика як до "дворянського", "реакційного" (у радянській історіографії), чи як до "москвофіла", "українофоба" (у традиційній українській науці національного спрямування)."

Науково-історичні погляди Д.Зубрицького є цікавим взірцем синкретичного поєднання монархічно - династичної та національної парадигм сприйняття та осмислення історичного процесу. Діяльність цього вченого відображала перехідний етап від середньовічно-бароковського до просвітницько-романтичного (модерного) способів історіописання. Ідейно-світоглядні принципи і постанови Д.Зубрицького, а звідси і його теоретико-методологічні засади, базувалися на синтезі консервативно-монархічних, релігійно-провіденціалістських, просвітницьких, романтичних, слов'янофільських та панславістських уявлень та переконань.

Д.Зубрицький започаткував у Галичині систематичні дослідження національного минулого. Його праці тематично окреслили основні напрями наукових студій в українській історіографії Галичини ХІХ ст.. Вагомість постаті Д.Зубрицького для дослідження української історіографії та національного руху Галичини ХІХ ст. визначається не лише його розробкою ідейно - концептуальних засад старорусинства - русофільства. Важко переоцінити внесок цього науковця у фактографічне відтворення середньовічної історії Галичини, а також у дослідження різних галузей спеціальних історичних дисциплін. Він також першим в українській історіографії започаткував дослідження зарубіжної історії. Більшість праць

Д.Зубрицького й по сьогодні не втратили свого наукового значення, а деякі з них продовжують залишатися найкращими дослідженнями своєї проблеми. Отже постать історика Д.Зубрицького вартує більш посиленої уваги з боку сучасних українських науковців, а його наукова спадщина ще чекає на майбутніх дослідників.

I. Архів

1. Центральний державний історичний архів у м. Львові (ЦДІАЛ) а) Ф.129 - Львівський Старопійський інститут (Опис 2) б) Ф.309. - Наукове товариство імені Шевченка
2. Львівська наукова бібліотека В.Стефаника НАН України, відділ рукописів (ЛНБ ВР)
  - а) ф.2 - Бібліотека Народного дому;
  - б) ф.4. - Боровські
  - в) ф. 9. - Окремі надходження
  - г) ф. 36. - Я.Головацький
3. Львівський історичний музей, відділ рукописів.

II. Найважливіші опубліковані праці Д.Зубрицького

1. Nekrolog des Michael Harasiewicz Freyherrn v. Neustern. Aus der Wiener-Zeitung vom 1.8.1836. - Wien, 1836 - 12 S.
2. Historyczne badania o drukarniach rusko-słowiańskich w Galicyi. Przez Dyonizego Zubryckiego, 1836. - 90 S.
3. Rys do historyi narodu ruskiego w Galicyi i hierarchij cerkiewney w témże krolestwie. Przez Dyonizego Zubryckiego. Zeszyt pierwszy. Od zaprowadzenia Chreścianstwa na Ruśi aż do opanowania Rusi czerwoney przez Kazimierza wielkiego od roku 988 do roku 1340. Lwów. W Drukarni Instytutu Stauro-pigiańskiego. - 68+22 s.
4. Kronika miasta Lwowa przez Dyonizego Zubrzyckiego - Lwów: nakładem autora, 1844. - 492 s.
5. Критико-историческая повѣсть временныхъ лѣтъ Червоной или Галицкой Руси. Сочиненіе Дениса Зубрицкаго. Переводъ съ польскаго Д. Члена Осипа Бодянскаго. Изданіе Императорскаго общества исторіи и древностей российскихъ при Московскомъ университетѣ. Отъ водворенія христіанства при князяхъ поколѣнія Владимира Великаго до конца XV столѣтія. Москва. Въ университетской типографіи, 1845 р. - XLVI+420+44 с.
6. Начало унии // Чтенія общества Исторіи и Древностей Россійскихъ. - Москва, 1847-1848. - Кн. 7. - Ст. 1-36.
7. Granice między ruskim i polskim narodem w Galicyi. Przez Dychizego Zubryckiego, Czł. Kor. Archeoog. Kom. przy Min. Oświecenia w Petersburgu, Czł. hon. Imp. tow. hist. i starozytnosci w Moskwie i t. d. - 32 s.
8. Gränzen zwischen russischeh und polnischen Nationes in Galizien. - Lemberg, Gerd. bei Poremba, 1849. - 39 s.
9. Вѣдомость о Черногорскомъ народѣ, или Монтегринцахъ, вынятая изъ книги Господина Ковалевскаго // Пчола. - 1849. - Ч.8-13.

10. Житіє преподобного Нестора, Сочинителя Лѣтописи // Пчола. - 1849. - Ч. 14-16.
11. Чи былъ феодолисть на Руси // Пчола. - 1849. - Ч. 19.
12. Лѣтопись Львовскаго Ставропигійскаго братства. Переводъ съ польскаго И. Б. (Изъ Журнала Мин. Нар. Просв.) [Львѣв]. Изданіе Ставропигійскаго Института въ Львовѣ, 1850. - 173 с.
13. Исторія древняго Галичско-русскаго княжества. Сочиненіе Дениса Зубрицкаго. Часть первая. С приложеніемъ Родословной Картины. Львовъ. Типомъ Ставропигіанскимъ, 1852. - 210 с.
14. Исторія древняго Галичско-русскаго княжества. Сочиненіе Дениса Зубрицкаго. Часть вторая. С приложеніемъ Родословной Картины. Львовъ. Типомъ Ставропигіанскимъ, 1852. - 136 с.
15. Исторія древняго Галичско-русскаго княжества. Сочиненіе Дениса Зубрицкаго. Часть третья. Львовъ. Типомъ и иждивеніемъ Института Ставропигіанскаго, 1855. - 313 с.
16. Анониміи Гнезненскій и Іоаннъ Длугошъ. Латінскія выписки изъ ихъ сочененій, статей, относящихся къ исторіи Галичско-Владимирской Руси, за періодъ отъ 1337 по 1387 годъ, съ русскимъ переводомъ, и критическими изслѣдованіями и замѣчаніями. Сочененіе Дениса Зубрицкаго. Вмѣсто четвертой части галичской Исторіи. Иждивеніемъ сочинителя. Львовъ. Напечатано въ Типографіи Ставропигіанской, 1855. - 122 с.
17. Галицкая Русь в XVI в. // Чтенія Московскаго общества Исторіи и Древностей Россійских. - М., 1862. - Кн. 3. - С. 1-84.
18. Лѣтопись Львовскаго Ставропигійскаго братства. Переводъ съ польскаго [И. Б.]. - [Львовъ]. Изданіе Ставропигійскаго Института въ Львовѣ, 1926. - 173 с.

III. Основні праці про життя та діяльність Д.Зубрицького

19. Г[оловацький] Я. Ф. Денис Зубрицький [Некролог] // Слово. - 1862. Ч. 9-12.
20. Дідицький Б. Михайль Качковскій и современная галицко-русская литература. Очеркъ біографическій и историко-литературный составленъ Богданомъ А. Дідицьким. Часть I. Львовъ. Съ печатни Института Ставропигійскаго подъ зарядомъ Стефана Гучковскаго, 1876. - 126 с.
21. Свистун Ф. Прикарпатская Русь подъ владѣніемъ Австріи написаль Ф. И. С. Часть первая (1772-1850). Львовъ, Изданіе О. А. Маркова. Изъ типографіи Ставропигійскаго Института, 1895. - 350 с.
22. Свистун Ф. Прикарпатская Русь подъ владѣніемъ Австріи. Написаль Ф. И. С. Часть вторая (1850-1895). Львовъ, Изданіе О. А. Маркова. Изъ типографіи Ставропигійскаго Института, 1896. - 744 с.
23. Студинскій К. З кореспонденції Дениса Зубрицького (рр. 1840-1853) / Відбитка з XLIII т. ЗНТШ. - Львѣв, 1901. - 66 с.
24. Терлецький О. Галицько-руське письменство 1848-1865 рр. на тлі тогочасних суспільно-політичних змагань галицько-руської інтелігенції // Літературно-науковий вісник. - 1903. - Кн. 6; 1905. - Т. 22. - Кн. 4. - 146 с.
25. Франко І. Южнорусская литература // Іван Франко: Зібр. творів: У 50 т. - Т. 41. - С. 101-161.
26. Свистунъ Ф. Кореспонденція Дениса Зубрицького съ Копитаромъ // Вѣс-

- тників "Народного дома". - Годь ХХІV (II). - Львовъ , 1906. - Ст. 46-52, 63-67.
27. Тершаковець М. Короткий огляд національних та політично-суспільних течій в Галицькій та Угорській Русі // Матеріали і замітки до історії національного відродження Галицької Русі в 1830 та 1840 рр. Додаток. До історії москвофільства в Угорській Русі / Українсько-руський архів. – Т. III. – Львів, 1907. – 308 с.
  28. Тершаковець М. Галицько-руське літературне відродження. – Львів, 1908. – 166 с.
  29. Франко І. Нарис з історії українсько-руської літератури до 1848 р. // Іван Франко: Збір. творів: У 50 т. – Т. 41. – С. 194-470.
  30. Тершаковець М. Відносини Варфоломея Копітара до галицько-українського письменства. – Львів, 1910. – 71 с.
  31. Тишинська Є. Погодін і Зубрицький // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. – Т. СХ. – Львів, 1912. – С. 101-122.
  32. Студинський К. Капітар і Зубрицький // Записки Наукового Товариства імені Шевченка Т. СХХV. - Львів, 1918. - Ст. 115. - 164.
  33. Тершаковець М. Роля Ставропігії у виданню Д. Зубрицького "Історіи древняго галичско-русскаго княжества" I–III т. та його брошура "Аноним Гнездинській и Іоанн Длугош" // Львівська Ставропігія. Збірник Львівської Ставропігії. Минуле і сучасне. Під ред. К. Студинського. Т. I: Студії, замітки, матеріали. – Львів, 1921. – С. 187–213.
  34. Кордуба М. Зв'язки В. Антоновича з Галичиною // Україна: науковий двохмісячник українознавства. – Кн. 5. – К., 1928. – С. 33–78.
  35. Возняк М. Апологія кирилиці Дениса Зубрицького // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. Том СL. Львів, 1929. - Ст. 121-142.
  36. Гербільський Г. Передова суспільна думка в Галичині (30-і – середина 40-х років ХІХ ст.). – Львів, 1959. – 160 с.
  37. Марченко М. Українська історіографія (з давніх часів до середини ХІХ ст.). – К.: Видавництво Київського університету, 1959. – 258 с.
  38. Ісаєвич Я. Д.І. Зубрицький і його діяльність в галузі спеціальних історичних дисциплін // Науково-інформаційний бюлетень архівного управління УРСР. – Київ, 1963. – С. 48-57.
  39. Гербільський Г. Розвиток прогресивних ідей в Галичині у першій половині ХІХ ст. (до 1848 р.). – Львів: Видавництво Львівського університету, 1964. – 253 с.
  40. Гербільський Г. До питання про історичні погляди Д. Зубрицького // Вісник Львівського ордену Леніна державного університету ім. Івана Франка. Серія історична. Вип. 4: Питання історії УРСР. – Львів, 1967. – С. 63–70.
  41. Исаевич Я., Зубрицкий Денис Иванович // Славяноведение в древне-революционной России. - М., 1982. - С. 161.
  42. Адауров В., Рожик М. "Хроніка французької революції Дениса Зубрицького" // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – Т. 231. – Львів, 1996. – С. 495–506.
  43. Макарчук С. Москвофільство: витоки та еволюція ідеї (середина ХІХ ст. – 1914 р.) // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Вип. 32. – Льві, 1997. – С. 82-98.
  44. Стеблій Ф. До генези "Історії давнього Галицько-руського князівства" Дениса Зубрицького // Збірник праць і матеріалів на пошану Л.І. Кру-

- шельницької. – Львів, 1998. – 127–130.
45. Турій О. “Руська історія” як легітимізація визвольних змагань галицьких українців // Михайло Грушевський і українська історична наука. Збірник матеріалів конференцій. – Львів, 1999. – С. 133-140.
46. Орлевич І. Денис Зубрицький: штрихи до портрета історика і громадського діяча // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 9. – Львів, 2001. – С. 281-299.
47. Орлевич І. Ставропігійський інститут у Львові (кінець XVIII – 60-і рр. XIX ст.). – Львів: Логос, 2000. – 188 с.
48. Сварник І. Денис Зубрицький і “Хроніка міста Львова” // Дзвін. - 2000. - №9. - №9. - С. 112-115.
49. Орлевич І. Денис Зубрицький: штрихи до портрета історика і громадського діяча // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 9. – Львів, 2001. – С. 281-299.
50. Сухий О. Москвофільство в Галичині: історія проблеми // Москвофільство: документи і матеріали. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – С. 3–66.
51. Шишка О. “Цензура вилучила наступне...”: Маловідомі сторінки “Хроніки міста Львова” Дениса Зубрицького // Галицька Брама. - 2001. - № 2-3 (74-75). - С. 4-5.
52. Кондратюк К. Б. Зубрицький // Кондратюк К. Українська історіографія XIX –початку XX століть: основні напрями і концепції. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – Ст. 57-64.
53. Орлевич І. Денис Зубрицький - автор “Хроніки міста Львова” // Зубрицький Д. Хроніка міста Львова. – Львів: Центр Європи, 2001. – С. I-XI.
54. Куций І.П. Рецепція національної історії в українській науково-історичній думці Галичини (1830-і – 1894 рр.): Автореф. дис. ... к.і.н.: 07.00.06 / Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Львів, 2004. – 20 с.

IV. Перевидання праць Д.Зубрицького

55. Уривок “Хроніки Французької революції від року 1789 до року 1811, яку написав Денис Зубрицький” // Записки НТШ. - Т. ССXXXI. - Львів, 1996. - Ст. 504-506.
56. Хроніка міста Львова // Дзвін, 2000., №9, с. 113-121; №10, с. 114-121; №11-12, с. 98-105; 2001 р., №1, с. 122-128; №2, с. 113-119, №3, с. 124-130, №4, с. 121-128, №5-6, с. 134-140; №7, с. 123-130, №8, с. 130-137, №9, с. 108-116.
57. Зубрицький Д. Хроніка міста Львова. – Львів: Центр Європи, 2001. – 640 с.